



SEKÜLER VE ÇOKKÜLTÜRLÜ AVRUPA'DA MÜSLÜMANLAR: BİRLİKTE YAŞAMAK MÜMKÜN MÜ?

MUSLIMS IN THE SECULAR AND MULTICULTURAL EUROPE: IS COEXISTENCE POSSIBLE?

Hasan Hüseyin AYGÜL¹

Öz

Avrupa'nun dini ve kültürel coğrafyası değişmektedir. Yerleşik hale gelmiş göçmen gruplar ile son yıllardaki mülteci ve sığınmacı hareketliliğine bağlı olarak meydana gelen demografik dönüşüm, bir takım kaygılar uyandırmıştır. Özellikle yüzyıllardır "öteki" olarak kodlanan İslam'ın varlığı yerleşik hale geldikçe ayrıca Müslüman "özne" ile seküler kamusal alanda karşılaşmalar artıka; bir takım çatışmalar, kırılmalar ve dönüşümler de meydana gelmektedir.

Avrupa kamuoyu İslam'ı fundamentalist bir din olarak görmekte, bu nedenle de sekülerlik, modernite ve demokrasiyle bağdaşmayacağını ileri sürmektedir. Kamusal alanda Hıristiyan kimliğini dikkate alan bir seküleritenin yanına İslam'ın da eklenebilmesi, çokkültürlülüğün ya da birlikte yaşamın imkânı üzerine süregelen çok çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Çalışmada, yükselen ırkçılık, yabancı düşmanlığı, islamofobi gibi bir takım örnek olaylar; işsizlik, suç oranları, gettolaşma gibi istatistiki veriler göz önüne alarak, birlikte yaşamın ya da çokkültürlü bir toplumsal modelin imkânı ya imkânsızlığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Müslümanlar, Avrupa, Göç, Çokkültürlülük.

Abstract

Religious and cultural geography of Europe has been changing. Demographic change that emerged as a result of the recent mobility of refugees and asylum seekers as well as the long settled migrant groups cause anxiety. Especially, as the existence of Islam, which has been coded as the "other" for hundreds of years, is established and as the encounters with the Muslim "subject" in the secular public space increase, there occur some conflicts, ruptures and transformations.

In European public opinion Islam is regarded as a fundamentalist religion and from this point of view, is allegedly not compatible with secularism, modernity or democracy. There are various discussions on the possibility of articulating Islam within a secularism that already embraces Christianity, as well as

¹ Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniv. Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, hasanhuseyinaygul@akdeniz.edu.tr

of multiculturalism or coexistence. This study will discuss the possibility or impossibility of living together or a multicultural social model, taking into consideration some cases of rising racism, xenophobia, Islamophobia and statistical data with regard to ghettoization and the rates of unemployment and crime.

Keywords: Islam, Muslims, Europe, Migration, Multiculturalism

1. GİRİŞ

Avrupa'nın mevcut durumuna ve geleceğine ilişkin tartışmaların ve öngörülerin kilit noktasında, Avrupa'da yaşayan Müslümanların belirleyici olduğu görülmektedir. Göçmenlerin entegrasyonu, Afrika'dan ve Orta Doğu'dan gelen mültecilerin durumu ve Türkiye'nin üyelik süreci gibi birbiriyile ilişkili problemler, hem yüzyıllardır fiziki ve zihinsel bir mesafeye "öteki" olarak kodlanan bir dinin varlığını ve yerleşik hale geldiğini göstermekte hem de Avrupa ülkeleri arasındaki kırımların ve anlaşmazlıkların nedenlerini açıklamaktadır.

Sadece Avrupa'nın değil yeryüzünün tamamının kültürel coğrafyasında anlamlı değişiklikler yaşanmaktadır. Toplumlar giderek farklı kültürleri ve kimlikleri içine alan çokkültürlü bir duruma gelmekte, aynı zamanda daha geçirgen olmaktadır. Geçirgen olmaları, göçlere açık duruma gelmeleri demektir. Söz konusu göçmen gruplar "diyaspora" yaşamlarını, yabancı oldukları bir kültürün içinde yeniden kurgulamaktadır. Dolayısıyla "biz" ve "öteki"nin aynı mekânsal düzlemde karşılaşmaları çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Üstelik "Biz işleri burada böyle yürütüyoruz" yanıtı vermek anlamlı olmadığı gibi mesafelerin daralmasını da sağlamamaktadır. Çözülmesi gereken zorluk, toplumlarının temel siyasal ilkelerini koruyarak, yeni bir toplumsal düzeni inşa edebilmeleridir (Taylor, 2014, s. 82, 83).

Siyasal olarak tanınma, toplumsal olarak kabul görme, kültürel özelliklerini sergileyebilme, dini vecibelerini yerine getirebilme, ekonomik fırsatlardan eşit bir biçimde yararlanabilme gibi birlikte yaşama kültürünü/çokkültürlülüğü tesis edebilecek düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada "asimilasyon", "entegrasyon", "çokkültürlülük" ya da "leitkultur" politikalarının/tartışmalarının her birinin bir dereceye kadar başarılı olabildiği ancak bütün bir resme bakıldığında ayrışmaları, çatışmaları ve kırımları da derinleştirebildiği görülmektedir. Dolayısıyla "ötekini anlama üzerine kurulu senaryoların" gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu sadece göçmen gruplarla "eşit değer" temelinde buluşma, benzer haklara sahip olma ya da toplumsal refahı paylaşma anlamında değil, aynı zamanda paylaşılan mekân içinde "güven", "işbirliği", "dayanışma" esaslarını tesis edebilmek için de bir zorunluluktur. Ancak bunun nasıl yapılabileceği ya da yapılıp-yapılamayacağı ise oldukça belirsizdir.

Göçmen grupların mevcut toplumsal sisteme entegre olabilmelerinin "tanınma" politikalarından geçtiği görülmektedir. "Kişisel" ve "kamusal" düzeylerde kültürleri ve kimliklikleri "tanınmak" farklı anlamlara gelmektedir. Kişisel düzeydeki bir tanınma kültürlerin yalnızca varlıklarını sürdürmelerine izin verme, hatta bu noktada ortaya çıkacak taleplerden hareketle değerli olduklarını kabul etme durumuna dönüşmektedir. Kamusal düzeydeki bir tanınma ise aynı mekân içinde yaşamayı ve toplumsal refahı

paylaşmayı da kapsamaktadır (Taylor, 2014, s. 57, 83). Demokratik görüş açısından bir insanın etnik kimliğine bakılmaksızın eşit değerinde olduğu ve eşit fırsatlardan yararlanma hakkı olduğu kabul edilir. Dolayısıyla liberal demokratik bir kültürün amacı, etnik kimlikleri bastırmak değil, tam tersine demokratik ideallerini gerçekleştirebilmesi için çeşitli kültürel oluşumları desteklemektir. Bunun önemli bir kültürel dönüşüme de yol açacağı düşünülür (Rockefeller, 2014, s. 106, 107).

Avrupa özelinde konuyu ele alırsak karşımıza iki tür liberal devlet anlayışı çıkmaktadır. Birincisi mümkün olduğunca tarafsız bir devlet olarak kültürel ya da dinsel projelerin dışında kalarak, vatandaşlarının özgürlüğü, güvenliği ve refahı ile ilgilenen devlettir. İkincisi ise belirli bir ulusun, kültürün ya da dinin ya da sınırlı bir grup ulusun, kültürün ya da dinin varolmasını sağlamakla yükümlü bir devlettir (Walzer, 2014, s. 117). Avrupa Birliği içindeki çelişkiler de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Her iki devlet anlayışına da sahip üye ülkeler yerleşik hale gelmiş göçmen gruplar veya mülteci ve sığınmacı hareketliliği ile ilgili olarak Avrupa coğrafyasının bütününe kapsayacak politikalar üretmemektedir. Özellikle son yıllardaki mülteci krizine bakarak hem politika üretmeyen hem de liberal demokratik devletin gerekliliklerini yerine getiremeyen bir birlik yapısının mevcut olduğunu görebiliriz.

Öyle görünüyor ki çeşitliliğin bir zenginlik olduğuna dair söylemler, günümüzde popülaritesini kaybetmek üzeredir. İdeal liberal demokratik devlet anlayışından gerçekliğe doğru yaklaşıldığında “görmezden gelme”, “bastırma” ya da “izole etme” gibi toplumsal dengeyi sarsıcı, “ayrımcılık”, “ırkçılık”, “yabancı düşmanlığı” gibi birlikte yaşama kültürünü engelleyen durumlar gözlenmektedir. Örneğin Avrupa’daki “aşırı sağ partiler”, göçmen gruplar ve mülteciler üzerinden söylemler üretmekte ve oylarını her geçen gün artırmaktadır. Üstelik göçmen grupların “azınlık” konumunda olmaları, onları siyasi mekanizmanın dışında bırakmakta ve tanınma noktasında talep yaratmasını engellemektedir.

Meselenin, yasadışı/düzensiz göç süreciyle birlikte daha kırılgan ve karmaşık bir hale geldiğini de görebiliriz. Buna göre göç alan ülke açısından sorun, yasaya uygun giriş koşullarının sağlanıp sağlanmadığıdır. Kimlerin kabul edileceği, kabul edilenlerden ne isteneceği önemli sorular haline gelmektedir. En uygun göçmeni belirlemek ve ondan ülkenin siyasal kültürüne, anayasal ilkelerine, seküler kamusal alanına saygı göstermesi hatta içselleştirmesi beklenmektedir. Sadece bu da değil, mevcut yaşam tarzına uyum sağlama hatta köken kültürün buna göre uyarlanması istenmektedir. Görüldüğü üzere üç aşamadan oluşan bir süreçten söz edilmektedir: yasanın belirlediği ölçülerde göçmen kabulü; siyasal sosyalleşme ve toplumsal katılım ve kabul (Habermas, 2014, s. 153). Ancak mevcut göstergeler (ayrımcılık, gettolaşma, işsizlik vb.) ve üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar, sorunun kördüğüm olma noktasına geldiğini göstermektedir. Bu noktada Avrupa coğrafyasını kapsayacak “tanınma” ve “kabul” politikalarının oluşturulması ve birlik üyelerini bağlayıcı nitelikte olması önem arz etmektedir.

Farklı kültürleri ve kimlikleri içine alan, aynı zamanda seküler kamusal alanı koruyan, çokkültürlü bir toplumsal düzenin inşasının mümkün olup olmayacağına dair taban tabana zıt iki anlatı bulunmaktadır. Bunlardan ilki “öteki” kültürün ve kimliğin varlığının kabul edilmez olduğunu, İslam’ın sekülerlik, modernite ve demokrasiyle bağdaşmayacağını iddia ederken, diğer anlatı, farklılıkların Avrupa

kültürünü zenginleştireceğini, göçmen grupların dinamik yapısının Avrupa için önemli olduğunu iddia etmektedir. Çalışmada her iki anlatıdan da yola çıkarak, yükselen ırkçılık, yabancı düşmanlığı, islamofobi gibi bir takım örnek olaylar; işsizlik, suç oranları, gettolaşma gibi istatistiki veriler göz önüne alarak, birlikte yaşamanın/çokkültürlü bir toplumsal modelin imkânı ya imkânsızlığı tartışılacaktır.

2. “ÖTEKİ” DİNLE BİRLİKTE YAŞAMA SORUNU

Bilindiği üzere savaş sonrasında hızlı bir ekonomik büyüme gösteren Avrupa ülkeleri, işgücü ihtiyacını karşılayabilmek için istihdam programları hazırlamış (Caldwell, 2011, s. 13), akabinde yoğunlukla Müslüman coğrafyadan işgücü kabul etmiştir. Avrupa’daki Müslüman nüfusunun artışı “aile birleşimi” yoluyla devam etmiş, “misafir işçi” gözüyle bakılan kişiler “yerleşik” hale gelmiştir (AlSayyad, 2004, s. 14). Söz konusu göçmen Müslüman gruplardan bir kısmı “oturma izni”, bazıları ise “vatandaşlık” hakkı kazanmışlardır. Örneğin Cezayir, zaten Fransız coğrafyasının bir parçası gibi görüldüğünden, Fransa’ya göç eden kişilere vatandaşlık hakları verilmiştir. Benzer şekilde İngiliz Milletler Topluluğu’nda yaşamakta olan birçok millet de 1970’lere kadar vatandaşlık ve ikamet hakkı elde etmiştir. Sömürge ulusları olarak asimilasyona uygun oldukları düşünülmüştür. Hollandalılar da, Endonezyalı Müslüman sömürge askerlerine benzer haklar vermişlerdir (Lubeck, 2004, s. 123). “Almanya’daki Türk konuk işçiler de aileleriyle birlikte kalıcı oturma haklarına kavuşmuşlardır...” (Kymlicka, 1998, s. 46-47).

Avrupa’daki Müslüman nüfusunun önümüzdeki yıllarda da artacağı tahmin edilmektedir. 2010-2015 döneminde Avrupa’daki Müslüman kadınların doğurganlık oranı 2.1, Hıristiyan kadınların ise 1.6’dır. Benzer şekilde Avrupa’daki Müslümanların yaş ortalaması 32, Hıristiyanların yaş ortalaması ise 42’dir. (PEW, 2015, s. 147, 149). Ancak esas artışın yeni göçlere (%53) bağlı olacağı düşünülmektedir (PEW, 2015, s. 50). Orta Doğu ve Asya’daki Müslümanların uzun yıllardır kaotik bir ortamda yaşadığı, bölgedeki istikrarsızlık nedeniyle, yoksulluk ve açlıkla mücadele ettiği, güvenlik mekanizmalarının sağlanamadığı birçok ülkede yaşamsal varlığını sürdürme gayreti içinde olduğu bilinmektedir. Pakistan, Afganistan, Irak ve şimdilerde ise Suriye, küresel ölçekteki bir krizin, “göçün”, çeşitli dönemlerdeki tarihsel uğraklarıdır. Benzer bir durum sürekli açlık, yoksulluk ve iç çatışmalar içinde olan Afrika için de geçerlidir. Müslüman ülkelerdeki siyasal ve ekonomik düzensizliklerden, çatışmalardan, savaşlardan kaynaklanan yasadışı/düzensiz göçün, Avrupa’nın demografik yapısını önemli ölçüde değiştireceği öngörülmektedir (Aygül, 2016, s. 219).

Avrupa’daki İslamiyet’in varlığı ve yükselişi, Batı için endişe verici bir duruma gelmiştir. Tarihsel önyargılar, medyanın İslam ve Müslümanlıkla ilgili imajları, Müslümanların kamusal alanda görünme talepleri gibi birçok faktöre bağlı olarak birlikte yaşama kültürünün/çokkültürlülüğün gelişmesine engel olan durumlar söz konusudur. Bu noktada fiziki ve zihinsel mesafelerin genişlemesine ve önyargıların derinleşmesine neden olan hususlar olarak şunlar belirtilebilir:

2.1. Terör ve İslamofobi

Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla Balkanlar'da, 11 Eylül sonrası Amerika'nın Irak işgali ile Ortadoğu'da yaşanan etnik ve mezhepsel çatışmalar, dini ve etnik aidiyetlerin zayıflayacağına dair bir öngörünün önemsiz hale gelmesine neden olmuştur. Bunun bir diğer sonucu da Batı için "öteki" olarak kurgulanan "komünizm" tehlikesinin yani "kızıl düşman"ın yerini, eski bir tanıdık olan "İslam" tehlikesinin yani "yeşil bir düşman"ın almasıdır (Canatan, 2013, s. 319; Akdemir, 2009, s. 3).

İslam coğrafyasının, Batı'nın siyasi, iktisadi ve kültürel hegemonyasına karşı göstermiş olduğu kitlesel tepkilerin yanı sıra emperyalist güçlerin bölgedeki etkinliğini sürdürürebilmek için silahlandırmış olduğu grupların varlığı, "İslam" kimliği altında kamufle edilmiş terör örgütlerinin doğmasına ve taraftar bulmasına neden olmuştur. İslam ülkelerinin yaşamış oldukları sosyal ve ekonomik krizler, gelir adaletsizlikleri, işsizlik, yolsuzluk, dışa bağımlılık, baskıcı rejimler gibi olumsuz birçok durum da buna eklenince "Siyasal İslam" dinamizm kazanmıştır. Bir yanda İslam ülkelerinde "Batı" karşıtlığı büyümeye devam ederken diğer yanda ise baskıcı rejimlerden, çatışmalardan, savaşlardan kaçan ve "Batıya sığınan" Müslüman mülteciler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Batı toplumları bu üç faktöre bağlı olarak-terör örgütleri, "Siyasal İslam", Müslüman göçü- İslam'ın varlığı ile ilgili olarak ciddi kaygılar yaşamaya başlamıştır. Özellikle 11 Eylül sonrasında, Batı toplumlarının İslam'a bakış açısında, radikal değişimler meydana gelmiştir. Yüzyıllardır "öteki" olarak kurgulanan Müslüman özneye karşı geliştirilen "önyargılar" gün yüzüne çıkmış ve perçinlenmiştir. Konsolosluk saldırıları, adam kaçırma ya da rehin alma gibi birçok şiddet eylemlerinin yanı sıra Hollandalı yönetmen Theo Van Gogh'un öldürülmesinden sonraki Müslüman karşıtlığı, 2004 Madrid, 2005 Londra, 2015 Charlie Hebdo Dergisi ve Paris saldırıları, 2016 Brüksel ve Nice saldırıları ile artmıştır. "İslamofobi" olarak kavramsallaştırılan, Müslümanlara ve İslam dinine karşı duyulan nefretin, düşmanlığın, ayrımcılığın ve dışlamanın (Yüksel, 2014) bir ifadesi olan gerçeklik, özellikle Müslüman göçmen nüfus üzerinde baskı, ayrımcılık ve şiddet eylemlerine dönüşmüştür. Camilerin kundaklanması, Kuran-ı Kerim'in yakılması ve Hz. Muhammed'in karikatürize edilmesi gibi bir takım toplumsal şiddet olayları ve aşağılayıcı yaklaşımlar, farklılıklar üzerine kurulu söylemleri popülerleştirmiş, taraflar arasındaki zihinsel ve fiziksel mesafenin korunmasını sağlamıştır.

Bütün bu terör olayları, göçmen Müslümanların varlığını ve entegrasyon problemini tartışılır hale getirmiştir. Theo Van Gogh, Hollanda doğumlu Faslı bir genç tarafından öldürülmüştür. Londra bombalamalarını gerçekleştiren teröristlerin, İngiltere doğumlu Pakistan asıllı ve hiçbir suça karışmamış kişiler olduğu görülmektedir. Charlie Hebdo Dergisi'ne saldırıyı gerçekleştiren kardeşler ise Cezayir asıllı Fransız vatandaşıdır. Bu örnekler İslam'ın moderniteyle, sekülerlikle, demokrasiyle bağdaşmayan bir din olduğu şeklindeki söylemleri desteklemektedir.

Müslüman göçmenler açısından Batı'nın imajı ile Batı'nın sosyal gerçekleri arasında tezatlık bulunmaktadır. Buna göre demokrasi, eşitlik, adalet, özgürlük gibi kavramlar ile toplumsal refah, Müslüman göçmenler söz konusu olduğunda uzakta kalan realitelerdir. Örneğin Fransa'daki göçmen Müslüman gençlerin köktendinci gruplara sürüklenme nedenleri olarak, bunlardan bazılarının yaygın ırkçılık ve ekonomik dezavantajı nedenleriyle böyle bir yola girdiğini ancak diğerlerinin muhafazakâr

Ortadoğu ülkeleri ve İslami web siteleri tarafından manipülasyonların bir sonucu olarak terör örgütlerine katıldıkları tespit edilmiştir (Asad, 2006, s. 94). Bu durum bize, Müslüman göçmenler ile Avrupalılar arasındaki kırılmaların, çatışmaların ve ayrışmaların çok boyutlu bir sorun olduğunu göstermektedir.

Müslümanları potansiyel terörist olarak damgalanması, evrensel yaşam haklarının sınırlandırılması, kamusal alanın dışına itilmesi, buna karşın Müslüman göçmenlerin de hukuksal mücadeleler ya da siyasal talepler oluşturmak yerine şiddet eylemlerine başvurması gibi durumlar, birlikte yaşama kültürünün inşasını engellemektedir. Hiçbir gerekçenin “terör” gibi bir şiddet eylemini meşru bir zemine oturtamayacağı, benzer şekilde hiçbir gerekçenin de bir dini “terör” yanlısı olarak gösteremeyeceği aşikârdır. Buna karşın problemin sadece entegrasyonla da ilgili olmadığı, İslam’a ve Müslümanlara karşı geliştirilen önyargıların, söylemlerin ve bir takım imgelerin kurgusal bir gerçeklik üzerinden inşa edildiğini ve esas bölünmelerin, kırılmaların ve çatışmaların bu noktadan itibaren başladığını da göstermektedir.

2.2. Medya ve İmaj

Terör saldırılarını gerçekleştiren kişilerin etnik ve dini kimliklerine vurgu yapılması medya tarafından da körüklenen ve kurgulanan bir süreçtir. Her ne zaman Müslümanları konu alan bir haber verile, saç sakalına karışmış kişiler, secde etmiş kalabalıklar, İsrail ya da Amerikan bayrağı yakmak dışında hiçbir şey yapmayan topluluklar gösterilmektedir. Bütün bu durumlar “cihatçı İslam” stereotipini güçlendirmekte ve İslamofobinin giderek yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Delibaş, 2004, s. 16).

Bloul (2008, s. 20) İslam ve Müslümanlara yönelik olarak kurgulanan, dine ve inanlarına karşı geliştirilen nefret söylemlerinin “İslamofobi kurbanları”nı ortaya çıkardığını belirtmektedir. Örneğin ABD’nin Teksas eyaletinde yaşayan Ahmet Muhammed adlı 14 yaşındaki bir çocuk evde yaptığı saati öğretmenine göstermek için okula götürdüğünde “bomba taşıdığı” şüphesiyle gözaltına alınmıştır.

M. Sadullah Çebi (2015, s. 131-132), İsviçre’deki minare referandumu sürecindeki afişleri incelemiş ve “derin İslam korkusunun” Avrupa’da nasıl inşa edildiğini gözler önüne sermiştir. Afişlerde tesettüre büründürülmüş Müslüman kadın görüntüsü veya minarelerin balistik bir füzeyi anımsatacak şekilde çizilmesi söz konusudur. Çebi’ye göre afişlerde “*İslam’ın Müslüman kadınların benliğini/kimliğini ve hayat tarzını biçimlendirdiğine; İsviçre toplumunda egemen hayat tarzına meydan okuduğuna; saldırgan, savaşçı, istilacı, yayılmacı, cismani ve ruhani güç/iktidar, otorite ve egemenlik peşinde koşan ve İsviçre’nin kent/kanton kimliğini yok eden, tarihsel ve kültürel dokusu ve mirasını harap eden bir din olarak görüldüğüne; hem İsviçre’nin hem de bütün dünyanın İslamlaşma tehdidi altında olduğuna ilişkin ideolojik imalar ve ön kabuller bulunmaktadır.*”

Medyanın, İslam ve Müslümanlara yönelik olumsuz imgelemelerine bir diğer örnekte ise Mehmet Birekul (2009, s. 83) Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkilerine dair dış basında yer alan haberleri incelemiş ve şu sonuca ulaşmıştır: “...Türkiye’nin laik ve Müslüman kimliği ile Avrupa Birliği’ne yeni açılımlar getireceğine inananlar olsa da çoğunlukla nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman olan bir ülke ile bütünleşmenin Avrupa Birliği kimliğine zarar vereceği düşüncesi sıklıkla dile getirilmektedir. Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğinde yeterli olgunlukta olmadığını ileri süren Avrupa basını, haberlerinde Türkiye

ile Avrupa'nın dini kimliklerindeki farklılığın birleşmenin önünde önemli bir engel olduğunu da ima etmektedir.”

Haber metinlerinde, kısa filmlerde, radyo veya televizyon programlarında, sosyal medyada ve internet sitelerinde İslam'a ve Müslümanlara karşı olumsuz, dışlayıcı ve provoke edici söylemler geliştirilmektedir. Bu noktada Avrupa kamuoyunda ses getirmiş iki kısa film örnek olarak gösterilebilir. Bunlardan biri yapımcısı ve yönetmeni Theo van Gogh olan ve daha sonrasında ölümüne neden olan “Teslimiyet” (Submission, 2004) filmidir. Senaryosu Somali asıllı, Hollanda parlamenterliği de yapmış olan Ayaan Hirsi Ali tarafından yazılmıştır. 12 dakikalık bu kısa filmde evlilik dışı cinsel ilişki, zorla evlilik, kadına şiddet, ensest ilişki, cinsel istismar gibi konular işlenmiştir. Filmde transparan bir elbise giyen ancak yüzü peçeli Müslüman bir kadın namaz kılmakta ve vücudunda Kuran-ı Kerim'in kadınlar ile ilgili olan ayetleri bulunmaktadır. Müslüman kadının “kabullenilmiş çaresizliği” kırbaç sesleri eşliğinde verilirken İslam'ın kadına vermiş olduğu değer seyirciye aktarılmaya çalışılmıştır. Partij van de Vrijheid (Özgürlük Partisi) başkanı Geert Wilders tarafından hazırlatılan “Fitne” (Fitna, 2008) filmi de bu kapsamda ele alınabilir. 17 dakikalık bu kısa filmde, Hz. Muhammed başının üzerinde bir bombayla karikatüre edilmiş ve filmin sonunda o bomba patlamıştır. 11 Eylül saldırıları başta olmak üzere gerçekleştirilen diğer terör olayları, bazı radikal dini grupların söylemleri ve eylemleri bunun yanı sıra çocuk mücahitler, kadın sünneti, eşcinsellik ve Yahudiler gibi pek çok konu üzerinden İslam'a ve Müslümanlara karşı birçok olumsuz mesaj verilmiştir. Görüldüğü üzere “...İslam daha diri, saldırgan ve yıkıcı, şiddet ve terör yanlısı, sınır tanımaz, kontrol edilemez, sömürgeci ve yayılcı, dünyevi güç/iktidar peşinde koşan söylemsel bir kurgu olarak tasarlanmakta ve inşa edilmektedir. Özellikle medyanın ürettiği ve yaydığı bu söylemsel kurgularla İslam; tedbir alınması, engellenmesi ve mücadele edilmesi gereken yakın bir tehlike olarak gösterilmektedir”(Çebi, 2015, s. 130).

Örnekleri çoğaltabilmek mümkün ancak değişmeyen gerçeklik yüzyıllardır benzer temalar üzerinden kurgulanan İslam ve Müslümanlık görüntüleridir. Üstelik bu imgeler günümüzde medya aracılığıyla hızlı ve kolay bir şekilde geniş bir kitleye ulaşabilmektedir. Birlikte yaşama üzerine inşa edilecek bir toplumsal modelde “öteki” olanı anlamayı engelleyen bu türden kurgusal yapılar, gerçekliği de bulanıklaştırmakta, karşılaşmaları problemlili hale getirmekte ve bir takım kırılmaları ve çatışmaları da ortaya çıkarmaktadır.

2.3. Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı

Avrupa'yı ele aldığımızda dini ve etnik aidiyet üzerinden politika üreten partilerin giderek oylarını yükselttiğini görüyoruz. Özellikle İslam dininin yerleşik hale gelmesi, Müslüman göçmenlerin görünürlüğü, mülteci krizi, ekonomik büyümenin yavaşlaması, güvenlik endişeleri gibi çeşitli faktörler, farklı kültürlerin varlığına dair karşı söylemleri güçlendirmiştir. Söz konusu durum Avrupa'da antisemitizmin yerini İslam fobisinin aldığı ayrıca Soğuk Savaş yıllarında “evil forces” (şeytani güçler) olarak ifade edilen komünizm tehlikesinin yerine de “radikal İslam'ın” geçmiş olduğunu göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin 45. Başkanı Donald John Trump, başkanlık konuşmasında, “radikal İslam'ı” en önemli düşman olarak göstermiştir. Bununla da kalmayıp Müslüman ülkelere karşı vize

sınırlamasını öngören yasayı onaylamıştır. Öyle görünüyor ki ideolojik kurguların yapısal dönüşümü, söylemlerin dünyasına yansımakla kalmamakta, reel politikaların üretilmesini de beraberinde getirmektedir.

Kallis (2015, s. 11) Avrupa’da radikal sağın özellikle göçmen ve İslam karşıtı söylemleriyle gitgide “ana akım” olmaya başladığını ifade etmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında radikal sağın ideolojik kurgusunun asli temaları milliyetçilik, liberal değerler ve komünizm iken 1980’lerin sonlarında ve 1990’larda karşıtlıklar; mültecilere, azınlıklara ve Türkiye’nin AB üyeliğine doğru kaymıştır. Belçika’nın Flaman bölgesinde Filip Dewinter’in Flaman Bloğu, Fransa’da Jean-Marie Le Pen’in Milli Cephe’si ve Avusturya’dan Jörg Haider’in Avusturya Özgürlük Partisi yeni radikal sağ siyaset dalgasının ideolojik-siyasi öncülleri olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu partiler yeni radikal sağ popülizm söylemleriyle “faşist” geçmişlerini geride bıraktıkları hususunda kitlelerin bir kısmını ikna etmeyi başardılar. Bu durum benzer partilerin de -İtalya’da Kuzey Birliği, Almanya’da Cumhuriyetçiler, İsveç’te İsveçli Demokratlar gibi- oy oranlarının yükselmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası ve özellikle 11 Eylül akabinde oluşan güvensizliklerle birlikte Avrupa ülkelerinde popülist hareketler ve radikal sağ partilerin sayısı ve etkinliği artmıştır. Bunlar arasında Hollanda’da Özgürlük Partisi, Danimarka’da Danimarka Halk Partisi, Fin Partisi, İngiltere’de Bağımsızlık Partisi, İngiliz Savunma Birliği, İspanya’da Katalonya Platformu, Macaristan’da Jobbik ve Yunanistan’da Altın Şafak partileri bulunmaktadır.

2014 yılında gerçekleşen Avrupa Parlamentosu seçimlerinde radikal sağın yükselişi dikkat çekmiştir. Bazı AB üyesi ülkelerdeki radikal sağ partiler seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Fransa’da Ulusal Cephe %18,7; Danimarka’da Danimarka Halk Partisi %11,8; İngiltere’de İngiliz Ulusal Partisi %11,4 oranlarında oylarını artırmıştır. Genel tabloya bakıldığında 2009 seçimlerine göre radikal sağ, parlamentoda 15 yeni sandalye kazanmıştır. Ayrıca Almanya’daki Milliyetçi Demokratik Parti ile Yunanistan’daki Altın Şafak Partisi ilk kez AP’ye milletvekili göndermeyi başarmıştır. Her iki partinin de Avrupa’da yabancı düşmanlığı ile bilinen partiler olduğu bilinmektedir (İKV, 2014). Almanya genel seçimlerinde (2017) Angela Merkel’in partisi olan Hıristiyan Demokrat Birlik’in (CDU) seçim kampanyasını Türkiye karşıtlığı üzerinden yürütmesi ya da Alternatif Parti’nin (AfD) %13’lük bir oy oranı ile meclisteki en büyük üçüncü parti konumuna gelmesi bu çerçevedeki diğer örneklerdir.

Avrupa’da “ana akım” siyasetin “ırkçılığa” ve “yabancı düşmanlığına” kayması, şiddetin gündelik hayata sirayet etmesini de kaçınılmaz kılmaktadır. Başörtüsü takan Müslüman kadınlara yönelik fiziksel ve sözlü tacizler, camilerin ve Müslümanlara ait işyerlerinin kundaklanması, İslami web sitelerine nefret söylemlerinin yazılması gibi bir takım şiddet eylemleri, Avrupa’nın hemen hemen her ülkesinde rutinleşen bir durum haline gelmektedir. Bunun en somut örneklerinden biri de ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi’yi kapsayacak şekilde ortaya çıkan Pegida (Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes/Batı’nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar) hareketidir. İslam ve Müslümanlara karşı nefret söylemleri, göçmenler ve mültecilerden duyulan rahatsızlıklar, bu hareketin doğmasına ve taraftar bulmasına neden olmuştur (Alkan, 2015).

Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi'nin (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia/2006), "Muslims in The European Union-Discrimination and Islamophobia" adlı raporunda, Avrupa'daki Müslümanlara karşı kaydedilmiş ırkçı saldırılar ülkeler bazında verilmiştir: Buna göre Danimarka'da 2004 yılında 32 ırkçı/dini olaylar kaydedilirken, Ocak-Ekim 2005 döneminde 22 İslamofobi vakası tespit edilmiştir. Almanya'da Ocak-Ekim 2005 döneminde Müslüman göçmenlere yönelik olarak 13 şiddet eylemi kaydedilmiştir. Söz konusu eylemler Müslümanlara ait olan fast food işyerlerine ve camilere yönelik olarak gerçekleşmiştir. İspanya'da Ocak-Mayıs 2005 döneminde 30 İslamofobi vakası, ayrıca kişilere ve mülkiyete yönelik tehdit vakaları kaydedilmiştir. İrlanda'daki İslam Vakfı ise 2004 yılında 14 vaka bildirmiştir. İtalya'da ise Müslümanlara yönelik olarak şiddet içeren 16 vaka belirlenmiştir. Theo van Gogh'un öldürülmesinin ardından Hollanda'da 2-30 Kasım 2004 döneminde Müslümanlara karşı 106 şiddet eylemi kaydedilmiştir. Birleşik Krallık'ın önde gelen İslamofoby STK'sı olan FUAR, 2004-2005 döneminde ibadet yerleri de dâhil olmak üzere Müslüman mülklerine yönelik 50 şiddet olayını ve 100'den fazla sözlü tehdit vakasını tespit etmiştir. Söz konusu rakamların buz dağının görünen kısmı olduğu da bir gerçekliktir (EUMC, 2006, s. 17).

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın (European Union Agency for Fundamental Rights/FRA), "Trends and Developments (1997-2005) Combating Ethnic and Racial Discrimination and Promoting Equality in the European Union 2007" adlı raporuna göre 2000-2005 döneminde resmen bildirilen/kaydedilen ırkçı şiddet ve suç eğilimleri Avrupa'daki ırkçılığın yükselmekte olduğunu göstermektedir. 2000-2005 yılları arasında ırkçı saldırılar ve suçlar bakımından Danimarka'da %70.9, Fransa'da %34.3, İrlanda'da %21.2, Slovakya'da %43.1, Finlandiya'da %8.4 ve İngiltere'de %4.2 oranlarında artışlar meydana gelmiştir (FRA, 2007, s. 39).

Çeşitli ülkelerde gerçekleşen kamuoyu araştırmaları da Müslüman öznenin Avrupa'da istenmeyen bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Batı Avrupalıların %50'den fazlası Avrupa'da yaşayan Müslümanlara şüpheyle bakmaktadır (GfK Custom Research Survey, 2004). Türkiye'nin AB üyeliğini destekleme oranı %25'lere kadar düşmektedir (Standard Eurobarometer, 2005). Avrupalıların çoğunluğu "Müslümanların farklı kalmasını istemekte", "İslami aşırılıktan endişe ettiklerini" ifade etmektedirler (PEW Global Attitudes Survey 2005). Ayrıca Almanya'da 2004 sonlarında Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ) tarafından yayınlanan iki ankette, katılımcılara İslam'ı ne ile ilişkilendirdikleri sorulmuştur. Buna göre katılımcıların %93'ü İslam'ı "kadınların bastırılması", %83'ü ise "terör" ile ilişkilendirmiştir. Hollanda'da Theo van Gogh'un öldürülmesinden sonra yapılan anketlerde, görüşülenlerin %80'inden fazlasının İslamcı radikallerle mücadele için ek tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Görüşülen kişilerin neredeyse yarısına göre, Faslı toplulukların Hollanda'ya entegrasyonu başarısız olmuştur. Bir diğer anket çalışmasında ise Theo van Gogh cinayetinin Müslüman göçmenler üzerindeki etkileri konusunda Faslıların görüşüne odaklanmıştır. Buna göre katılımcıların üçte biri şu anda Hollanda'da kendisini güvensiz hissettiğini belirtmiştir. Neredeyse dörtte biri tehdit altında olduğunu ve dörtte üçü ise böyle hissettiğini, ayrıca yerli Hollandalı vatandaşların %90 kadarının Müslümanlara karşı olumsuz bir tavır sergilediğini ifade etmişlerdir. İngiltere'de Nisan 2005'te York Üniversitesi

tarafından yapılan araştırmalar, bölge kasabalarında ve şehirlerde gençlerin %43'ünün İslamofobik hale geldiğini ortaya koymuştur (EUMC, 2006, s. 36-39).

Huntington'a göre yenedünya düzenindeki çatışmaların kaynağı öncelikle ideolojik veya ekonomik sebeplerden değil, kültürel alandan beslenecektir. Bunu "medeniyetler çatışması" olarak kavramsallaştıran Huntington, bu durumun küresel siyaseti hâkim kılacağını, medeniyetler arasındaki fay hatlarının geleceğin savaş hatları olacağını ifade etmektedir. Huntington'a göre "medeniyetler çatışması", çatışma evrimindeki -prensler, ulus-devletler, ideolojiler- son aşamadır (1993, s. 22-23). Söz konusu istatistiki veriler, medeniyetler arasındaki karşılaşmaların problemlili olduğuna dair söylemleri destekler niteliktedir. Üstelik karşılamaların ortaya çıkardığı çatışmalar, kırılmalar, ayrışmalar vb. Avrupa'nın mazisindeki istenmeyen bir durumu yani "ırkçılık" tartışmalarını yeniden gündeme getirmekte, şiddeti gündelik hayatın içine yerleştirmektedir. Müslüman göçmenler ve İslam karşıtlığı üzerinden söylemler üreten siyasal partilerin varlığı ve etkinliği artıkça, ötekini dışlayıcı, zora ve baskıya dayalı eylemlerin de artacağı öngörülebilir. Bu nedenle birlikte yaşamanın imkânı, "ötekini" anlama ve kabullenme üzerine birleştirici söylemlerin varlığına da bağlıdır.

2.4. Ayrımcılık ve Gettolaşma

Ötekini anlama ilişkisi üzerine yükselmeyen bir toplumsal düzenin sağlıklı bir görünüme sahip olması beklenemez. Hele ki kurumsal nitelikteki ayrımcılıklar, toplumsal hareketliliği sınırlayan şartlar varsa çatışmanın ortaya çıkması oldukça doğal bir sonuç olur. Bunun bir diğer sonucu da ayrımcılığın; izole yaşamlara, mekânsal ayrışmalara ve kültürel yalıtıma da dolaylı yoldan katkı sağlamasıdır.

Avrupa'da kurumsal nitelikteki ayrımcılıkların etnik/dini kökene göre gerçekteştiği görülmektedir. 11 Eylül olaylarından bu yana terörle mücadele sonucunda başta Araplar olmak üzere, sığınmacılar, mülteciler ve göçmenler; eğitim, istihdam, konut, sağlık ve diğer sosyal yardım alanlarında, kamuya açık alanların çoğunda ayrımcılığa açık hale gelmiştir. Mallara ve hizmetlere erişim, kamusal mekânlara giriş ve dolaşım özgürlüğü ayrımcılık hususundaki başlıca alanlardır. Avrupa Birliği Antlaşması, Topluluk Antlaşmaları, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi gibi üye devletlerin ortak uluslararası yükümlükleri olmasına karşın Müslümanlara karşı haksız tutum ve davranışlar olmakta ve inançlarından dolayı kişiler temel haklarından yararlanamamaktadırlar (EUMC, 2006, s. 14).

Müslümanların istihdam oranı çoğu Avrupa ülkesinde düşüktür. Örneğin, İngiltere'de (2004), Müslümanlar en yüksek erkek işsizlik (%13) ve en yüksek kadın işsizlik oranına (%18) sahiptir. Ayrıca 16-24 yaş aralığındaki Müslümanlarda en yüksek genel işsizlik görülmektedir. İrlanda'daki nüfus sayımı verilerine göre (2002) toplam nüfusun %53'ünün aksine Müslümanların %44'ünün iş sahibi olduğu, ayrıca %4'lük bir ulusal ortalamanın aksine Müslümanların %11'inin işsiz olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. İstihdam hususundaki ayrımcılıktan Müslümanlar genel itibariyle etkileniyor gibi görünürken, Müslüman kadınlar hem cinsiyetleri hem de inançları sebebiyle "çifte" bir ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (EUMC, 2006, s. 12).

Etnik ve dini kökene dayalı eğitim istatistikleri olmadığı için, Müslüman öğrencilerin eğitim durumlarının değerlendirilmesi dolaylı olarak vatandaşlığa ya da köken ülkeye atıfta bulunarak yapılabilmektedir. 2000 ve 2003 OECD ve PISA çalışmalarının sonuçları ve göçmen öğrenci performansı ile ilgili 2006 OECD raporu, göçmen aile çocuklarının, diğer yerli öğrencilere göre okuryazarlık puanlarının çok daha düşük olduğunu göstermektedir. Özellikle Müslüman göçmen ailelerin eğitim düzeyinin ve sosyoekonomik statüsünün düşük olması, öğrenciler arasındaki mesafeyi daha da açmaktadır. Göçmen kökenli öğrencilerin genelde güçlü öğrenme eğilimlerinin olmasına rağmen, yerli ve yabancı öğrenciler arasındaki performans farkları, özellikle Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya ve Hollanda'da anlamlıdır. Din eğitimi hususu ise ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir: resmi laik din eğitimi; çapraz müfredat ile İslami öğretim; devlet okulu bağlamında veya dışında verilen ayrı İslami öğretim gibi. Danimarka, Fransa, Hollanda, İsveç ve Birleşik Krallık da dâhil olmak üzere bir dizi AB ülkesinde daha geniş bir müfredatta din eğitimi veren bağımsız Müslüman okullar da bulunmaktadır (EUMC, 2006, s. 12-13).

Ulusal düzeydeki konutlarla ilgili resmi ve araştırmaya dayalı veriler nadiren belirli dini grupları hedef almaktadır. Ancak yine de ortak temalar bulmak mümkündür. Ağırlıklı olarak Müslüman ülkelerden gelen göçmenler evsizlik gibi bir durumun içindedirler ya da kalitesiz konutlarda ve daha yoksul mahallelerde yaşamaktadırlar. Üstelik söz konusu mekânlardaki (mahalle ve konut) içme suyu ve kanalizasyon problemleri, ayrıca aşırı kalabalık hanelerde ikamet etme durumu da eklenince çatışmalar, kırımlar ve ayrışmalar da derinleşebilmektedir (EUMC, 2006, s. 13). Özel konut piyasasının tetiklediği bu süreç izole yaşamları ortaya çıkarmakta, suçları üreten mekanları kapalı hale getirmekte ve sonuç itibarıyla de entegrasyon sürecini başarısız kılmaktadır.

Mekânda süreklilik gösteren yoksulluklar ve yoksunluklar, farklı kimliklere sahip olan bireyleri mevcut toplumsal düzenden kopmasına neden olmaktadır. “Paralel toplum” tartışmaları da bu noktada ortaya çıkmaktadır. “Göçmenlerin mekânsal olarak orantısız dağılımı”, “mahalleyi beyaz tutmak”, “toplumsal yalıtılma”, “segregasyon”, “gettolaşma”, “yoğunlaşma” (Canatan, 2011, s. 9) gibi farklı isimlendirmeler altında tartışılan söz konusu durum azınlık veya göçmen grupların hâkim toplumdan mekânsal, yapısal ve kültürel olarak ayrı olma durumunu ifade etmektedir.

“Etnik kümelenme” göçmenler arasındaki sosyal birlikteliği yükseltmektedir. Ancak bu durum aynı zamanda göçmen nüfusu mevcut ev sahibi topluma karşı yabancılaştırmakta, güvensizliği ve önyargıları derinleştirmektedir. Almanya, Fransa, Hollanda, İsviçre gibi ülkelerde Müslüman göçmenler yalıtılmış ve parçalanmış yaşamlara sahiptirler. Bu problem göçmen Müslümanlar arasındaki etnik, dinsel ve dilsel bölünmeleri de artırmaktadır. Çünkü etkileşim milli, bölgesel, dinsel ve dilsel bir çizgi üzerinden ilerlemektedir (Momin, 2012, s. 68-69). Diğer bir deyişle gettolaşma, “kültürel milliyetçilikleri” görünür kılmaktadır. Çünkü kültür ve din arasındaki bağlantının kopması, özellikle iki veya üç kuşak sonrası için “kültürsüzleşme” veya “kültürel asimilasyon” sürecini başlatmaktadır. Yaşam tarzının, dil yapısının, hatta dünya görüşünün de kısmi veya büyük ölçüde değiştiğini görebiliriz. Bunun bir diğer sonucu ise kendi kültürel ortamından uzak olan bireylerin kimliklerini korumak için kendi kabuklarına çekilmeleri ve bu durumun da köktendinciliği ortaya çıkarmasıdır. Azınlık durumunda kendi dini ve kültürel

kimliğini koruma amacıyla olan birey, tek başına kalmanın yetersizliğine kapılmaktan ziyade dini cemaatlerin koruma ve kollamasına ihtiyaç duyabilmektedir. Bu noktaya kadar söylediklerimizi bir araya getirdiğimizde şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Kurumsal düzeydeki ayrımcılık, göçmenlerin kimliklerini, kültürlerini ve dinlerini muhafaza etme isteğiyle birleşince mekânda yoğunlaşmayı ve yalıtılmayı ortaya çıkarmakta, buna istinaden gettolaşma özellikle genç Müslümanları suça sürüklemekte ve radikal dini grupların bir üyesi haline getirebilmektedir. Ancak bu noktada altının çizilmesi gereken husus yoksullukların göçmen Müslümanları suça itmesi değildir. Daha ziyade “kırık cam teorisinde” olduğu gibi çevre koşullarının üretmiş olduğu düzensizlikten, çarpıklıktan, güvensizlikten dolayı ortaya çıkan olumsuzluklardır.

Günümüzde asimile, entegrasyon, çokkültürlülük modelleri derken göçmenleri vatandaşlıktan çıkarma ya da mültecileri sınır dışı etme tartışmaları yapılmaktadır. Oysa Avrupa’nın göçmen politikası, 1970’lerde başlamıştır ve iki model söz konusudur: Birincisi Kuzey Avrupa’da egemen olan “çokkültürlülük” modeli, ikincisi ise “asimilasyon” olarak adlandırılan ve Fransa’nın çoğu siyasi aktörü tarafından savunulan modeldir (Roy, 2006, s. 127-128) “Sosyo-ekonomik nitelikli yapısal uyum fikrinden sosyo-kültürel nitelikli uyum fikrine doğru” (Canatan, 2011, s. 10) bir dönüşüm söz konusudur. Ancak çokkültürlülük modelinin iflas etmesinin nedeni üye ülkelerin toplumsal farklılıkları tanımlamayı reddetmesi ve bu farklılıklara sahip topluluklara verilecek hakları vermemesinden kaynaklanmaktadır. Durum yerleşik misafir işçiler, göçmenler, mülteciler temelinde ele alındığında kördüğüm olma noktasına gelmiştir. Avrupa ülkeleri özelinde ortak bir zeminin bulunmaması çoğunlukla birbirinden kopuk ve zayıf azınlık politikalarını ortaya çıkarmaktadır (Ongur, 2011, s. 78). Kısacası Avrupa genelini kapsayacak kişisel ve kamusal düzeyde “tanınma” ve “kabul” söz konusu olmadıkça, ayrımcılığın önüne geçilemeyeceği ve dolayısıyla birlikte yaşama üzerine bir toplumsal modelin de inşa edilemeyeceği öngörülebilir.

2.5. Kamusal Alanda Görünme

“Biz” ve “öteki” kurgusu karşılıklıdır. Diğer bir deyişle her iki kültürün, kimliğin ve dinin bir diğerine bakışı birbirini tamamlayacak bir karşıtlık üzerine inşa edilmiştir. Mesafeler söz konusu karşıtlıkların süregelmesine, karşılaşmalar ise kırılmaların ve çatışmaların yaşanmasına neden olur. Avrupa’daki göçmen Müslümanların tecrübe ettikleri gerçeklikler, işte böyle bir durumun, yani yüzyıllardır hem fiziki hem de zihinsel bir mesafe içinde oldukları karşıt bir kültürün içinde, şimdi yaşıyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

Söz konusu karşılaşmalar “mahrem” olan “özel alan”da değil, Avrupa’nın seküler olarak kurguladığı “kamusal alan”da olmaktadır. İnancın özel bir mesele olduğu ve bu nedenle, kamu yaşamında -özellikle devlet ve eğitim sisteminde- yasaklanması gerekliliği Avrupa’da yaygındır. Oysa dünyanın birçok bölgesinden gelen ve farklı inançları olan kişiler Avrupa’nın bu anlayışına meydan okumaktadırlar (Davie, 2006, s. 287). Tartışmaların ve anlaşmazlıkların önemli bir kısmı Müslümanların kamusal alana girmeleri veya inançlarının emrettiği ölçülerde girmeyi istemelerinden kaynaklanmaktadır. “Türban” meselesi bu durumun tipik bir göstergesidir. “Türban” ile ilgili tartışmalarda Fransa’nın ilk akla gelen

ülke olması şüphesiz “laiklik” ilkesinin de anayurdu olmasından kaynaklanmaktadır. Yakın bir tarihte Stasi Raporu (2003), sekülerizmin, dini kamusal alanda engellemesiyle, kişilerin vicdani hürriyetlerinin sınırlanmadığını belirtmiş, akabinde 2004 yılında “göze çarpan dini işaretler”in görüntülenmesinin yasaklanmasını içeren madde oybirliği ile kanunlaştırılmıştır. Fransız entelektüeller ve politikacılar Cumhuriyetin laik karakterinin, İslam ve başörtüsü tarafından tehdit altında olduğuna inandıkları için çıkarılan kanunu olumlu karşılamışlardır (Asad, 2006, s. 94-97).

Müslüman kimliğinde başörtüsü takmak inancın bir gereği olduğu kadar Müslüman göçmenler arasında sosyal ve dini hayatın bir sembolü haline de gelmiştir. Bu gerçeklik inancı ve kimliği koruma ve taşıma noktasında, Müslümanlar için sembolik olarak anlamı büyük olan bir nesnede yani “türban”da toplanmıştır. Diğer bir deyişle hem kadının bedeni üzerinden hem de dini bir gereklilik üzerinden Batı sekülerliğine bir meydan okuma söz konusudur. Oysa “Avrupa için kamusal alan liberal demokrasinin garantisidir” (Asad, 2006, s. 94, 99). Dolayısıyla çözüm imkânsız gibi durmaktadır.

Üstelik yasakların kapsamı da içeriği de gün geçtikçe artmakta ve çeşitlenmektedir. Bunlardan biri de erkek çocukların sünneti konusudur. Köln Eyalet Mahkemesi’nin 2013 yılında aldığı bir kararla (sünneti “adam yaralama” suçu kapsamında alması) tartışmalı bir hale gelen söz konusu dini ritüel, daha sonrasında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’ne kanun tasarısı olarak sunulmuş ve erkek çocukların 14 yaşından önce ve kendi rızası olmadan sünnet edilmemesi kabul edilmiştir. Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere’nin Ramazan ve Kurban bayramlarının Müslümanlar için tatil yapılması yönündeki teklifi iktidar partisi Hıristiyan Demokratlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İsviçre’deki referandum sonrasında minarelerin veya İspanya’nın bazı kentlerinde peçe takmanın ve çarşaf giymenin yasaklanması gibi daha pek çok kamusal alanda Müslüman kimliğini gösterme ya da varolma üzerine sınırlandırmalar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra İslami yöntemlere uygun hayvan kesimi, Cuma namazları, namaz kılma, helal gıda, dini bayramlar gibi Avrupa’daki Müslümanların birçok gündelik problemleri vardır. Müslüman göçmenler söz konusu problemlerini aşma noktasında “yeni toplumsal hareketler” gibi talep oluşturabilme ve bunu kamuoyuna duyurabilme noktasından hareket edebilmektedir. Benzer şekilde Müslüman göçmenlerin, etnik ve dini organizasyonlar aracılığıyla kimliği inşa etme, güçlü kılma ve gösterme çabalarının olduğu da görülmektedir. Camii yaptırma, dil kursları, dini sohbetler gibi etkinlikler gerçekten de Batı kültürü içinde birbirleriyle iletişimde ve etkileşimde olan insanları ve dünyaları ortaya çıkarmaktadır.

Üye devletler, “kişilerin din ve vicdan özgürlüğünün korunması” yönündeki laiklik ilkesini anayasal olarak güvence altına almıştır; ancak devlet ile din arasındaki hukuki ilişki ülkeler arasında önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Birçok üye ülkede dini sembollerin kullanımından, camilerin işleyişine, dini uygulamalara, vaazlara, helal kesime varıncaya kadar yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Bununla birlikte çoğu ülke hala dini uygulamalar çerçevesinde hukuki bir çerçeveye sahip değildir. Örneğin imamların tanınması ve eğitimi, okullarda dini eğitim kurslarının sağlanması ve izlenmesi, kamusal mali destek almaya uygun Müslüman organizasyonlarının tanınması gibi noktalarda hukuki düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu durum Müslümanların kamusal alandaki haklarını güvence altına alma ve talep yaratma noktasındaki “temsil” problemini ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle resmi

anlamda bir dinin tanımlanması bir yana Müslümanların hak ve imtiyazlarının savunulması noktasında temsil edilme problemi de bulunmaktadır (EUMC, 2006, s. 30).

Entegrasyon söylemi Avrupa ülkeleri ile Müslüman göçmenler arasındaki değişen ilişkinin doğasını anlamak amacıyla değildir. Söz konusu politikalar Avrupa'nın yerleşik kültürüne uyum sağlanması noktasında önceden belirlenmiş bir çerçeve programıdır. Dolayısıyla kamusal alana çıkan Müslümanların söz konusu entegre sürecinde kendi kimliklerini ve yaşayış tarzlarını dikkate almak istemeyen bir toplumsal ve siyasal örgütlenme sistemi, arzu edilen değişimi ortaya çıkaramamaktadır. Üstelik Avrupa toplumlarındaki görece istikrarsızlık dönemlerinde göçmen grupların bunu daha derinden hissetmesi, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, İslamofobi gibi durumlar göçmen grupların radikalleşmesine, çeşitli “protest toplumsal hareketler” içinde yer almasına neden olmaktadır.

Konunun bir başka boyutu ise Avrupa'nın seküler kamusal alanı ile İslami yaşam tarzı arasındaki çelişkili durumun varlığına dair süregelen tartışmalardır. Hiç şüphesiz “türban”, “çarşaf”, “peçe” gibi dini göstergeler söz konusu çelişkili durumun en tipik örnekleridir. Bunun yanı sıra kadın sünneti, çokeşlilik, görücü usulü evlilik, cinsel ayrımcılık gibi konuların liberal demokrasiler için kabul edilemez gerçeklikler olduğu belirtilmektedir. Bu örnekler İslami öğretisi ve hareketlerin demokratik siyasete karşı bir tehdit oluşturduğu yönündeki söylemleri güçlendirmekte (Gorski ve Altınordu, 2008, s. 69, 70) aynı zamanda “Müslüman göçmenlerin değer ve normları, Batı dünyasının değer ve normlarıyla bağdaşmamaktadır ve bu nedenle Batı toplumlarına entegre olmaları zor, hatta imkânsızdır” (Canatan, 2013, s. 320) şeklinde bir algıyı da toplumsal yaşamın merkezine yerleştirmektedir. Öyle görünüyor ki mevzu bahis kamusal alanda dinin varlığı olunca, Avrupalı ülkelerin liberal demokrasilerinden taviz verdiğini ancak seküler kamusal alanın gerekliliklerinden taviz vermediği görülmektedir. Diğer bir deyişle liberal demokrasiler farklılıkların bir arada yaşamasına imkân tanıyan seküler kamusal alana sahip değildir.

3. “ÖTEKİ” DİNLE BİRLİKTE YAŞAMANIN İMKÂNI

Yukarıda yer alan faktörler, “Müslüman aktörün” Avrupa toplumlarında istenmeyen bir “özne” olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada “öteki” bir kimlik, kültür, din ile birlikte yaşamanın imkânı üzerine düşünmek ve bunun nedenlerini ortaya koymak da anlamlı olacaktır. Mevcut göstergeler Avrupa'daki İslam'ın yerleşik hale geldiğini göstermektedir. Sınırları kapatmak, polisiye önlemleri artırmak, ayrımcılığı rutinleştirmek ve ırkçılık üzerinden politika üretmek mevcut sorunları çözmede yetersiz kalmakta, ayrıca ülkelerin ortak bir zeminde buluşmasını engellemektedir. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinin kendi dini farklılıklarının, politik etkilerini ve boyutlarını kavramada, “dini çoğulcu” durumu göz ardı etmesi ciddi bir yanılgı gibi durmaktadır (Jakelic, 2006, s. 139).

“Mekânın sahibi” ile “misafiri” arasındaki fiziksel ve zihinsel mesafeler, karşılaşmaları problemlili hale getirmektedir ancak aynı zamanda Avrupa kültürel dünyasını renklendirmekte, işgücü ihtiyacını karşılamakta, toplumsal dinamizmin başlıca etkenlerinden biri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında birlikte yaşamanın/çokkültürlüğün imkânı üzerine şunlar belirtilebilir:

3.1. Müslüman İşgücü

Müslümanların emek göçünün Avrupa'daki varlığı yarım asrı geçmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında işgücü talebini karşılayabilmek amacıyla özellikle Müslüman ülkelerden talep edilen göçmenlerin önemli bir kısmı zamanla “misafir işçi” statüsünden “kalıcı yerleşik oturmaçılara” dönüşmüştür. Batı Avrupa ülkeleri “ucuz” ancak “vasıfsız” Müslüman emeği ile birlikte modern Avrupa'nın inşa edilmesini sağlamıştır. Göçmenlerin girdikleri işlerin birçoğunun Avrupalının istemediği işler olduğu da görülmektedir. Diğer yandan göçün ekonomik sonuçlarını dikkate alarak, sürecin kazandırdıklarından çok kaybettirdiklerine vurgu yapan düşünceler de bulunmaktadır. Buna göre göçün maliyeti hesaplanırken eğitim, sağlık, konut ihtiyaçlarından suç ve kamu düzenine, toplumsal ve kültürel ilişkilere kadar birçok unsurun dikkate alınması gerekir. Örneğin Hollanda'da göçmenlerin %40'ı devlet yardımı almaktadır. Refah sistemine katkılarının, aldıklarından az olduğu iddia edilmektedir. Üstelik göçmenlerin istihdam oranı gün geçtikçe düşmektedir (Caldwell, 2011, s. 52, 55, 63, 64).

Müslümanların Avrupa'daki varlığına dair karşıt söylemlerin, Avrupa ülkelerinin ekonomik göstergeleriyle de ilişkili olduğu görülmektedir. Örneğin AB-28 ülkelerinin 2008 yılından itibaren bir önceki yıla göre ekonomik büyüme oranları şu şekildedir: 2008'de %0.4, 2009'da %-4.4, 2010'da %2.1, 2011'de %1.7, 2012'de %-0.5, 2013'de %0.2, 2014'de %1.6, 2015'de %2.2'dir (EUROSTAT, 2016). AB-28 ülkelerindeki işsizlik oranları ise şu şekildedir: 2008'de %6.96, 2009'da %8.87, 2010'da %9.52, 2011'de %9.60, 2012'de %10.42, 2013'de %10.81, 2014'de %10.21 ve 2015'de %9.36'dır (OECD, 2016). 2008-2012 yılları arasındaki “Küresel Ekonomik Kriz” daralan ekonomileri ve artan işsizliği ortaya çıkarınca, göçmen Müslümanların Batı'daki durumu sorgulanmaya başlamıştır. Ancak bilinen bir diğer gerçek Avrupa'nın göçmen işgücüne günümüz şartlarında da ihtiyaç duymasıdır.

O dönemin koşullarında “vasıfsız işgücüne” duyulan ihtiyaç, 1980'lerde yaşanan neo-liberal ekonomik reformlarla birlikte yerini yetenekli, esnek ve hareketli işçilere bırakmıştır. Avrupa Birliği'nin başlatmış olduğu “Mavi Kart” uygulaması bunun tipik bir göstergesidir. Avrupa Komisyonu Başkanı José Manuel Barroso Strazburg'daki “Avrupa Mavi Kart” için 23 Ekim 2007'de düzenlenen basın toplantısında göçün tehdit olmadığını, günümüz dünyasının zenginleştirici ve kaçınılmaz bir fenomeni olduğunu belirtmiştir. İstatistikleri dikkate aldığımızda “vasıfsız işçilerin” %85 AB'ye ve %5'i ise ABD'ye giderken, “vasıflı işçilerin” %55'i ABD'ye ve sadece %5'i AB'ye gitmektedir. Ona göre AB, bu durumu yeni araçlar geliştirerek tersine çevirmek zorundadır. Çünkü AB ekonomik kalkınmasındaki rekabet edebilirliği ve yaşlanan nüfustan kaynaklanan demografik sorunların çözümü göçmenlere bağlıdır (Riemsdijk, 2012, s. 344, 346). Hıristiyan Demokratik partili Rita Süßmuth 2001 yılında, bağımsız bir göç komisyonunun araştırmasına dayanarak, Almanya'nın yaş dengesini koruyabilmesi için yıllık 500 bin göçmene ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Almanya İçişleri Bakanı iken, Wolfgang Schäuble ilerleyen yıllarda Almanya'nın 700 bin göçmene ihtiyaç duyacağını iddia etmiştir. Buna istinaden sosyolog Gunnar Heinsohn “700.000 üstün vasıflı göçmene ihtiyacımız var. İhtiyacımız olan ABD'ye veya Kanada'ya giderken ihtiyacımız olmayanları alıyoruz” demiştir (Caldwell, 2011, s. 35, 68). Türkiye ve Avrupa

Birliği arasında imzalanan “Geri Kabul Anlaşması” da bu kapsamda hem dzensiz/yasadışı gc nleme hem de nitelikli işgücünün sınırlar dhiline tutulmasını öngörmektedir.

Konunun diğer bir boyutu ise Avrupa’daki Müslümanların varolan potansiyelleri ile birlikte, Avrupa ekonomik ve kültürel dünyasını zenginleştirmesidir. Sanatısından sporcusuna, bilim insanından siyasetisine kadar hemen hemen her alanda göçmen Müslümanların varlığından söz edebiliriz. Örneğin 2016 seçimlerinde Londra’nın yeni belediye başkanı Pakistan asıllı Sadiq Khan olmuştur. 2009 seçimlerinde belediye başkanlığına getirilen Fas kökenli Ahmed Aboutaleb de bir diğer örnektir. 2016 Avrupa Futbol Őampiyonasında 60 kadar Müslüman futbolcu bulunmuştur. Üstelik bu futbolcular sadece Arnavutluk, Türkiye gibi Müslüman ülkelerin formlarını değil Fransa, Almanya, İsviçre, Belçika gibi ülkelerin formalarını da giymişlerdir. rnekleri oğaltabilmek mümkündür ve bu noktada bütün bir resme bakarak Müslüman göçmenlerin Avrupa işgücü piyasasının önemli bir aktörü olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.2. Yaşlanan Avrupa Gerçekliği

Avrupa’nın demografik yapısı ile ilgili olarak şunlar ifade edilmektedir: Avrupa’nın nüfusu giderek yaşlanmakta, yalnız yaşama eğilimi yükselmekte, boşanma oranları artmakta, üstelik kadın doğurganlık oranı azalmaktadır. Dolayısıyla Avrupa lkelerinin, demografik dengenin korunabilmesi için de göçmenlere ihtiyaı vardır.

AB lkelerinde doğum oranlarının düşmesi ve yaşam beklentilerinin yükselmesi neticesinde nüfusun giderek yaşlanmakta olduğu görülmektedir. Doğal olarak çalışma yaşındaki nüfusun oranı da azalmaktadır. Yaşlanan nüfus ile ilgili gereken sosyal harcamaların, çalışanlar üzerinde baskı yaratacağı öngörülmektedir. 2015 itibariyle AB-28’in nüfusu 508.5 milyon olarak tahmin edilmektedir. 0-14 yaş arası %15.6; 15-64 yaş arası %65.6; 65 yaş ve üzeri ise %18.9 paya sahiptir. Buna göre 65 yaş ve üzeri nüfusun geçen yıla göre %0.4; 10 yıl öncesine göre %2.3 oranında artmış olduğu görülmektedir. Yaşlanan ülkelerin başında İtalya (%21.7), Almanya (%21.0) ve Yunanistan (%20.9) gelmektedir. AB-28’in ortalama yaşı ise 42.4’tür. Çalışma ağındaki nüfusa kıyasla yaşlı nüfusun grel büyüklüğü nedeniyle “yaşlılık bağımlılık oranı” da yükselmektedir. Buna göre 65 yaş ve üzeri her bir kişi için yaklaşık olarak dört kişinin çalışması gerekmektedir. Avrupa nüfusunun yaşlanması uzun vadeli bir eğilimdir. Nüfus projeksiyonları AB-28’in 2050 nüfusunun en yükseğe (525.5 milyona) ulaştıktan sonra 2080 yılına kadar yavaş yavaş 520 milyona gerileyeceğini öngörmektedir. 65 yaş ve üzeri nüfusun 2080 yılındaki nüfus içindeki payı da %28.7’e yükselecektir (EUROSTAT, 2016).

Göçmen Müslümanların varlığı ile mülteci ve sığınmacı hareketliliğine bağlı olarak Avrupa lkelerinin demografik yapısının önemli lde değişeceği de öngörülmektedir. Öyle ki 2050 yılında Avrupa’da Müslüman nüfusunun % 10’u bulacağı tahmin edilmektedir. Avrupa’daki Müslümanlar, diğer dini gruplara göre, daha yüksek doğurganlık oranına sahiptir. Avrupa’daki Müslümanların toplam doğurganlık hızı 2010-2015 döneminde kadın başına 2,1 ocuk iken, diğer dini grupların doğurganlık oranı Yahudilerde 1.8, Hıristiyanlarda 1.6, Hindular 1.5 ve inansızlarda 1.4’tür. Genel orana bakıldığında, Avrupa’da 1.6 gibi düşük bir doğurganlık hızı olduğu görülmektedir. Ayrıca Avrupa’da

yaşayan Müslümanların ortalama yaşı 32'dir. Müslüman nüfusundaki beklenen büyümenin %53'ünün ise yeni göçlere bağlı olacağı tahmin edilmektedir (PEW, 2015, s. 5, 50, 149.). Bütün bu istatistiki veriler, göçmen Müslümanların hem yaşlanan Avrupa'nın demografik sorunlarının hem de küresel ekonomik sistemde rekabet edilebilirlik noktasında işgücü ihtiyacının giderilmesi/çözömlenebilmesi hususunda önemli bir aktör olduğunu göstermektedir.

3.3. Avrupa'daki İslam ve Avrupalı Müslüman

İslam, belirgin tarihsel ve kültürel farklılıkları olan bir dindir. İslam'ın çeşitli ifadelerinde ortak bir öz bulunmaktadır ancak bu özün ne olduğu konusunda bile farklı görüşler vardır. Diğer yandan Müslüman ülkelerden gelen göçmenleri "Müslüman" olarak genel bir tanımın içine yerleştirmek oldukça zordur. Çünkü İslam'ın bu insanların hayatlarında ne derece önemli olduğuna dair bir genelleme yapmak anlamsız olabilmektedir. Kültürel ya da dindar Müslümanlar olabileceği gibi kendilerine Müslüman demekle yetinenler de olabilir. Bazıları için İslam, uzaklaştıkları hayatın bir parçasıdır (Pieters, 2007, s. 239). Kendini Müslüman olarak adlandıran her grubun dini yaşayış ve algılayış biçimleri de farklı olabilmektedir (Enneli, 2010, s. 239).

Konunun bir başka boyutu ise küreselleşme sürecinin tetiklediği göç dalgası ile kalıcı yerleşmiş diaspora topluluklarının oluşmasıdır. Bu diasporaya dayalı topluluklar genellikle dini inanç ve yaşam tarzlarıyla birbirine tutunmaktadırlar. Öyle ki modern toplumlarda din ile etnik köken arasındaki farklılıklar ayırt edilemez olmuştur. Bu bakımdan Avrupa'daki göçmenler açısından İslam bir kimlik politikası haline gelmiştir (Turner, 2012, s. 208). Bu durum Müslüman grupların sosyal hareketliliğini ortaya çıkarmış, genel olarak modernitenin yaşam alanlarına ve özellikle Avrupa toplumlarına girişleri ile birlikte İslam'a politik bir geri dönüşü de harekete geçirmiştir. Sonuç özellikle üçüncü kuşak nesiller açısından belirgin bir hale dönüşmüştür. Üçüncü kuşak nesiller kendi ülkelerinin kültüründen uzak, doğdukları Avrupa ülkesinin kültürüne önceki nesilden daha fazla entegre olmuştur. Genç Müslüman Türkler Almanca konuşmakta, Arap kökenli Müslümanlar ise Fransız okullarında eğitim görmekte ve her iki grup da Fransız, Alman veya Avrupa vatandaşı olduklarını belirtmektedirler. Ancak kişinin kendi kültürel çevresinden uzaklaşması ve entegrasyonu mutlak anlamda Avrupa'nın kültürel değerlerine asimilasyonu anlamına gelmez. İslami referans aracılığıyla, bu yeni nesil Avrupalı Müslümanlar hem kendi kimliğini onaylama kaynağı olarak hem de sosyal dışlanma, Avrupa kültürü ve demokrasi ile kültürel çatışma kaynağı olarak dini farklılıkların altını çizmektedirler. Bu durum Avrupa halkının gözünde yeni nesil Müslümanların dini farklılıklarını görünür hale getirmekte ve bir dizi kamusal tartışmaların doğmasına neden olmaktadır. Diğer yandan genç Müslüman nesillerde görüldüğü gibi kurumsal olarak temsil gücünü kaybetmiş bir din olarak İslam, kişisel ve kolektif kimliğin tanımı için de yeni bir kaynak haline gelmiştir. İslami radikalizmin tersine, modern dünyayı referans alarak dini metinlerin yeni bir yorumlama süreci de söz konusudur (Göle, 2006, s. 141, 144).

Avrupa'daki göçmen Müslümanlar sekülerleşmenin yaygın atmosferiyle okulda, işte, çevrede, eğlence merkezlerinde vs. karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla Batı kültürünün değer sisteminden, bireysel kültüründen, materyalizmden, yaşam tarzı ve tüketim kalıplarından vb. etkilenen ve zihinsel bir

dönüşüm yaşayan Müslümanların varlığını, Müslümanların kamusal alanda daha fazla görünmesine ve dönüştürme noktasında talep yaratmasına neden olmaktadır. Bazı “Avrupalı Müslümanlar” için, özellikle Batı toplumlarında doğan ve yetişen nüfus açısından din, kimi zaman sadece doğum, evlilik ve ölüm gibi merasimlerde tecrübe edilmektedir (Momin, 2012, s. 69-70). Bu durumun bir sonucu olarak “Avrupalı Müslümanlar” ile “Avrupa’daki İslam”ın farklı görünümlere sahip olduğu söylenebilir (Roy, 2006, s. 127) Bununla anlatılmak istenen sadece İslam’ın; Orta Doğu’daki, Afrika’daki ve Asya’daki yaşayış biçimi bakımından farklılıklar arz etmesi değil, aynı zamanda bir dinin kültürel çerçeveye göre farklı coğrafyalarda farklı etkileme-etkilenme biçimleri olması, buna göre yorumlanması ve yaşanmasıdır. Bu noktada şöyle bir soru ortaya konabilir: “İslam Batı’da sekülerleşir mi?”

Hiç şüphesiz Avrupalı kimi Müslümanlar için “İslam’ın özünü muhafaza etme”, “kültürel yozlaşmadan uzak durma” “kendi içinde kapanma”, “Batılı yaşam tarzı reddi”, “kapitalist metaların tüketiminden kaçınma” gibi pek çok durum söz konusudur. Ancak Batı’daki pek çok Müslüman liberal tarafta yer alarak, dini normları Batı’ya uyumlu değerler açısından yeniden biçimlendirmektedir (Roy, 2006, s. 132). Bu nedenle birlikte yaşama kültürünün tesis edilebilmesi hususunda Avrupa’nın seküler değerleri korunmakla birlikte, Müslümanların inançlarını da dikkate alan bir kamusal alanın inşa edilebilmesi gerekmektedir. Günümüz Müslümanları Batı’nın modernitesini, sanayisini, bilim ve teknolojisini, demokrasisini vs. kabul etmekle birlikte, bunu kendi dünya algısı, ahlâkı ve maneviyatı ile bütünleştirmek istemektedir. Dolayısıyla Avrupalı Müslümanlar, inançları doğrultusunda girebilecekleri bir kamusal alanı istemekte ve zaten bu noktada kendi inançlarını ve değerlerini moderniteye uyarlamakla meşguldir. Yetersiz kalan husus kamusal politikaların Müslüman özneyi dikkate almaması, onu seküler kamusal alanın dışına itmesidir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Müslüman göçmenlerin mevcut yaşam koşullarına, toplumsal statülerine ve ekonomik varlıklarına bakınca, sorunun sadece entegrasyon problemi olmadığı anlaşılmaktadır. İslam ülkelerinin içinde bulunmuş olduğu yoksulluklar ve yoksunluklar; Vehhabiler, Mollalar ya da Taliban gibi Batı kültürüne dair bir takım kısıtlamalar getiren yapılanmaların mevcudiyeti; sürekli bir çatışma ve savaş ortamı, öte yandan ise Batı dünyasına göç ve iltica talepleri, esas sorunun bir “tanınma” ve “kabul” üzerine politika üretememek olduğu kadar “önyargı”, “ayrımcılık”, “ırkçılık”, “dışlama” gibi toplumsal uyumu bozucu bir takım olumsuz durumların varlığıyla da ilgili olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda birlikte yaşama kültürünün önündeki engeller olarak şunlar ifade edilmiştir:

- “İslam” kimliği altında kamufle edilmiş terör örgütlerinin varlığı, Müslüman özneye karşı var olan önyargıların derinleşmesine neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda islamofobinin Avrupa’da yerleşmesine ve yükselmesine diğer yandan da “İslamofobi kurbanlarının” ortaya çıkmasına neden olmaktadır.
- Haber metinlerinde, kısa filmlerde, radyo veya televizyon programlarında, sosyal medyada ve internet sitelerinde İslam’a ve Müslümanlara karşı dışlayıcı ve provoke edici söylemler,

İslam ve Müslümanlıkla ilgili imajların olumsuz bir biçimde kurgulanmasına neden olmaktadır.

- Müslüman göçmenler ve İslam karşıtlığı üzerinden söylemler üreten siyasal partilerin varlığı ve etkinliği arttıkça, ötekini dışlayıcı, zora ve baskıya dayalı eylemlerin de artacağı öngörülebilir. Bu durum Avrupa için eski bir tanıdık olan ırkçılık ve yabancı düşmanlığının yükselmesine ve karşılıklı şiddet eylemlerinin artmasına neden olmaktadır.
- Kurumsal nitelikteki ayrımcılıklar, toplumsal hareketliliği sınırlayan şartlar çatışma ortamının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun bir diğer sonucu da ayrımcılığın; izole yaşamlara, mekânsal ayrışmalara ve kültürel yalıtıma da dolaylı yoldan katkı sağlamasıdır.
- Avrupa'nın seküler kamusal alanı ile İslami yaşam tarzı arasındaki çelişkili durumun varlığına dair süregelen tartışmalar da birlikte yaşama kültürünün inşa edilmesini engellemektedir. Hiç şüphesiz “türban”, “çarşaf”, “peçe” gibi dini göstergeler söz konusu çelişkili durumun en tipik örnekleridir. Bunun yanı sıra kadın sünneti, çokeşlilik, görücü usulü evlilik, cinsel ayrımcılık gibi konuların liberal demokrasiler için kabul edilemez gerçeklikler olduğu ifade edilebilir.

Birlikte yaşama kültürünün inşa edilebilmesinin imkânı hususunda ise şunlar ifade edilmiştir:

- Avrupa'nın küresel bir güç olarak varlığını devam ettirebilmesi için “vasıflı işgücüne” ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada Müslüman göçmenlerin varlığı ile mülteci ve sığınmacı hareketliliği Avrupa için bir tehdit olmaktan çok kazanım olarak değerlendirilebilir.
- Avrupa, yaşlanan nüfustan kaynaklanan demografik sorunlarının çözümü noktasında benzer şekilde göçmenlere ihtiyaç duymaktadır. Yaşlanan nüfus için gereken sosyal harcamaların karşılanması, çalışma yaşındaki nüfusun giderek azalması ve ayrıca nüfus dengesinin korunabilmesi noktasında Avrupa ülkelerinin göçmen politikalarına ihtiyacı vardır.
- “Avrupa'daki Müslümanlar”, Batı'nın seküler dünyasıyla uzlaşma temelinden hareket etmektedirler. Bir başka deyişle İslam, giderek modern hayatın bir parçası haline gelmektedir. Ancak birtakım faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan çatışmalar ve kırılmaların varlığı da söz konusudur. Bu durum varolan dönüşümün sancılarıdır. Diğer yandan mesafelerin daralması ve uzlaşma kültürünün inşası için Avrupa'nın, Müslümanları da dikkate alan dini çoğulcu bir seküler kamusal alanı kurgulaması gerekmektedir.

Eşitlikçi bir temelden hareket etmek zor bir ihtimal gibi görünüyor, ancak en azından insan olmanın bir gerekliliği olan onurlu bir yaşam üzerine tesis edilebilecek bir toplumsal ve ekonomik örgütlenme modelini inşa etmek mümkündür. Bunun içinde birbirine karşı nefret söylemleri yerine anlama ve empati üzerine “yeni yaşam senaryoları” oluşturmak önemli görünmektedir. Ayrıca seküler kamusal alanın dini çoğulcu durumu dikkate alarak yeniden kurgulanması gerekmektedir. Karşılaşmalar “anlama” ve farklılıkların “tanınması” üzerine kurulmalıdır. Her iki taraf içinde farklılıklar bir “baskı” ve “zorlama” aracına dönüşürse birlikte yaşamanın imkânı üzerine konuşulamaz hale gelir. Derrida'nın ifade ettiği gibi “birlikte yaşama ancak toplumun kendini kapatmadığı, gerçeğin tekeli iddia etmediği,

kuralları ve prensipleri gözden çıkarmadığı ya da direktmediği takdirde gerçekleşir. Ve hiçbir zaman, hiç kimseye saldırmadan, kendi iyilik anlayışını gösterdiğinde, vazgeçmediğinde, susmadığında, dünya anlayışını değiştirmedeğinde bu mümkün olur...” Bu nedenle günümüzde “birlikte yaşamak gerek söyleminden birlikte yaşama arzusuna geçmek gerekir” (Şerif, 2016, s. 13, 14).

KAYNAKÇA

- Akdemir, E. (2009). 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8, 1-26.
- Alkan, M. N. (2015). Avrupa'da Yükselen Irkçılık: Pegida Örneği, *Akademik Bakış Dergisi*, 16(8), 215-289.
- Alsayyad, N. (2004). Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam: Kimlik ve Kültür Söylemleri Üzerine. (Zehra Savan, Çev.). N. AlSayyad ve M. Castells, (Ed.), *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam* içinde (13-46). İstanbul: Everest Yayınları.
- Asad, T. (2006). French Secularism and the Islamic Veil Affair. *After Secularization, The Hedgehog Review*, 8, 93-106.
- Aygül, H.H. (2016). Avrupa'ya Göç, Mülteciler ve Yeni Dini Coğrafya. 2. *Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi: Göç, Yoksulluk ve İstihdam*, Konya, 217-225.
- Birekul, M. (2009). Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine Karşı Avrupa'da Yükselen Kültürcü Söylem ve Din Faktörü: Avrupa Basınından Okumalar. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 69-84.
- Bloul, R. A. D. (2008). Anti-discrimination Laws, Islamophobia, and Ethnicization of Muslim Identities in Europe and Australia. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 28(1), 7-25.
- Caldwell, C. (2011). *Avrupa'da Devrimin Yansımaları: Göç, İslam ve Batı*. (Hasan Kaya, Çev.). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Canatan, K. (2013). Avrupa Toplumlarının Göç Algıları ve Tutumları: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Sosyoloji Dergisi*, 27(3), 317-332.
- Canatan, K. (2011). Hollanda'da Etnik İlişkiler, Gettolaşma ve Paralel Toplum Tartışmaları. *Sosyoekonomi Dergisi*, 15(15), 8-27.
- Çebi, M. S. (2015). İsviçre'deki Minare Karşıtı Referandum Afişlerinde İslamofobi'nin Söylemsel İnşası. *Bilig*, 73, 99-140.
- Davie, G. (2006). Religion in Europe in the 21st Century: The Factors to Take into Account. *European Journal of Sociology*, 47(2), 271-296.
- Delibaş, K. (2014). İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi? *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 1-41.
- Enneli, P. (2010). Türk Diasporasının Londra Ayağında Etnik ve Dini Kimliklerin Kesişme ve Ayrışma Noktaları. R. Ö. Dönmez ve diğerleri, (Ed.). *Türkiye'de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler* içinde (229-253). İstanbul: Say Yayınları.

- European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) (2006). Muslims in The European Union-Discrimination and Islamophobia. Erişim 26 Ocak 2017, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/156-Manifestations_EN.pdf
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2007), Trends and Developments (1997-2005) Combating Ethnic and Racial Discrimination and Promoting Equality in the European Union 2007. Erişim 26 Ocak 2017, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/181-Trends_en.pdf
- Eurostat, Real GDP Growth Rate. Erişim 01 Ocak 2017, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>
- Eurostat, Population Structure and Ageing. Erişim 01 Ocak 2017, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing
- Gorski, P. S. and Altınordu, A. (2008). After Secularization? *Annual Reviews of Sociology*, 34, 55-85.
- Göle, N. (2006). Islam in European Publics: Secularism and Religious Difference. *After Secularization, The Hedgehog Review*, 8, 140-145.
- Habermas, J. (2014). Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı. (M. H. Doğan, Çev.). A. Gutmann, (Ed.), *Çokkültürcülük* (4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Huntington, S.P. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72, 22-49.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), Erişim 24 Ocak 2017, <http://www.ikv.org.tr/images/files/2014AP%20secim%20yazi.pdf>
- Jakelic, S. (2006). Secularization, European Identity, and The End of the West. *After Secularization, The Hedgehog Review*, 8, 133-139.
- Kallis, A. (2015). *Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi*, İstanbul: SETA.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lubeck, P. (2004). İslami Ağların Meydan Okuması ve Vatandaşlık Talepleri: Avrupa'nın Küreselleşmeye Sancılı Uyumunu. (Z. Savan, Çev.). N. AlSayyad ve M. Castells, (Ed.), *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Momin, A. (2012). Çoğulculuk ve Çokkültürcülük: İslami Bir Bakış Açısı. (A. Coşkun, Çev.). *Küreselleşme, Çokkültürlülük ve İslam, Din Sosyolojisi ve Antropolojisi Yazıları*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Unemployment Rate. Erişim 01 Şubat 2017. <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm#indicator-chart>
- Ongur, H. Ö. (2011). Avrupa'da Çokkültürlülüğün İflası (Mı?), *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 26, 55-85.
- Pew Research Center, The Future of World Religions: Population Growth Projections (2010-2050). Erişim 11 Temmuz 2016. <http://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050>

- Pieters, J. N. (2007). Göç Sürecinde İslam: Minaresiz Camiler. (2. baskı). A.Öncü ve P. Weyland, (Ed.), *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* içinde (239-270). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Riemsdijk, M. V. (2012). (Re)scaling Governance of Skilled Migration in Europe: Divergence, Harmonisation, and Contestation, *Population, Space And Place Popul.* 18, 344–358.
- Rockefeller, S. C. (2014). Yorum. (İ. Özdemir, Çev.). A. Gutmann, (Ed.), *Çokkültürcülük*. (4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Roy, O. (2006). Islam in the West or Western Islam? The Disconnet of Religion and Culture. *After Secularization, The Hedgehog Review*, 8, 27-132.
- Şerif, M. (2016). *Jacques Derrida İslam ve Batı Üzerine Bir Konuşma*. (S. Kavuncu, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taylor, C. (2014). Tanınma Politikası. (Y. Salman, Çev.). A. Gutmann, (Ed.), *Çokkültürcülük*. (4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turner, B. S. (2012). Post-Seküler Toplumda Din. (Özcan Güngör, Çev.). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3 (12), 199-224.
- Walzer, M. (2014). Yorum. (C. Akaş, Çev.). A. Gutmann, (Ed.), *Çokkültürcülük*. (4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yüksel, M. (2014). İslamofobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm ya da Batı ve Öteki, *İUHFM*, 1(LXXII), 189-200.